

Dragica Haramija

PREKMURSKE PRAVLJICE

1 Uvod

Prekmurske pravljice, ki so zajete v članku, so izšle v različnih knjižnih izdajah, niso pa upošteevane objave v revialnem tisku, ker je bila večina pravljic ponatisnjenih v knjigah, njihova natančnejša analiza pa je podana v članku *Teme prekmurskih pravljic* (Haramija 2005, 257–266). Prekmurske ljudske pravljice črpajo teme in motive pogosto tudi iz drugega narečnega slovstva, deloma segajo čez mejo v Porabje, zanimivi pa so »vseslovenski« junaki, ki so v prekmurskem slovstvu preoblikovani. Avtohtonosti pri pravljicah pravzaprav ne moremo določati, saj se velja strinjati s trditvijo, ki jo je Milko Matičetov zapisal v spremni besedi *Slovenskih ljudskih pravljic*: »Jedro pravljic je izrazito človeška in zato mednarodna dobrina. Menda ni motiva, ki bi ne bil razširjen daleč po svetu.« (Matičetov 1955: 202) Članek predstavlja vse tri vrste pravljic: ljudske, klasične umetne in sodobne umetne pravljice, ki so bile zapisane v Prekmurju ali pa so jih napisali prekmurski pisatelji. Izbrane so bile torej po geografskem načelu njihovega nastanka, pri čemer je nujno potrebno upoštevati zgodovinski razvoj na področju med Muro in Rabo, ki je

»potekal po prehodu pod madžarsko nadoblast konec prvega tisočletja povsem ločeno od ostalih slovenskih pokrajin. Radi tega prekmursko narečje ni prineslo svojih prvih enotnemu slovenskemu knjižnemu jeziku, katerega prav radi politične in kulturne ločenosti pisatelji iz območja Slovenske krajine niso sprejeli za svojega, marveč so se posluževali v knjigi svojega narečja. Ta razvoj je bil dovršen l. 1919, ko je prišla tudi Slovenska krajina na vseh področjih v območje slovenskega knjižnega jezika.« (Novak 1935: 34)

Vilko Novak v članku *Slovstveno delo Slovenske krajine* posebej opredeljuje luteransko obdobje in širjenje protestantske tradicije ter nastop katolikov in širjenje njihovega dela vse do leta 1919. Izoliranost od ostalega dela Slovenije in verski vplivi so namreč močno zaznamovali tudi prekmursko folklorno književnost, torej tudi pravljico.

2 Pravljice

Ljudske pravljice so v Prekmurju začeli zbirati sorazmerno pozno, saj prva do sedaj znana objava pravljice sega v leto 1863, ko je **Matija Valjavec** v *Slovenskem glasniku* objavil pravljico z naslovom *Narodna pripovedka*. V knjigo *Kračmanove pravljice* je **Ilja Popit** (izbral, uredil, pripisal opombe in pravljice zapisal v knjižnem jeziku) uvrstil tudi deset **Valjavčevih** prekmurskih pravljic. Najznamenitejša med njimi je pravljica *Palček*, ki se pojavlja tudi pri drugih zbiralcih prekmurskega narečnega slovstva. Pri tej pravljici gre za ponovitev Andersenovega motiva *Palčice*, dekllice, ki je bila velika komaj za palec. Tudi v Kračmanovem zapisu je deček velik toliko kot palec, očetu pa pomaga tako, da spleza v volovo uho in mu šepeta navodila za oranje. To vidi grof in ga želi kupiti, Palček pa pravi očetu, naj ga

proda, da bo zaslužil, on pa bo pobegnil nazaj domov. Palček se res vrne in ostane vse življenje prebrisan. Pri drugih zbiralcih se ponovi tudi pravljica o *Madaju*, ki se spreobrne. Tema pogodbe med človekom in vragom je v slovenskih ljudskih pravljičah zelo pogosta, vedno pa zmaga človek (pogosto je namesto vruga književni lik škrtat). Pravljičico *Voda je ozdravila oči* najdemo tudi pri drugih zapisovalcih (delno gre za različice), najpogosteje pa se pojavlja naslov *Slepi bratec*, delno se tema ponavlja tudi v pravljici z naslovom *Račke, mravlje in čebelice*. Pridobitev čarobnega sredstva, v primeru omenjenih variant so to zdravilna voda (iz studenca) ali kapljice rose, ki ga s pomočnikovim posredovanjem pridobi tretji, to je najmlajši sin, pomeni ozdravljenje njegove slepote. V Kračmanovi različici konec ni povsem skladen s teorijo ljudske pravljice, saj tretji sin ne pridobi bogastva zgolj zaradi svoje srčne dobrote, temveč s silo. Tudi druge pravljice, ki jih je zbiral Matija Valjavec, se pojavljajo še pri nekaterih zapisovalcih (npr. *Mesec*, *Vojak s srjaco*, *Kraljica in njen sin*, *Dva pametna in en nori brat*, *Žena coprnica*). Pravljičico *Voda je ozdravila oči* je objavil Valjavec leta 1863 v *Slovenskem glasniku*, vse druge pa v *Slovenskem narodu* leta 1874.

Števan Kühar se je »po Štrekljevih navodilih lotil zapisovanja vraž, pravljic, bajk, pripovedk, pregovorov, zbadljivk in drugega ljudskega blaga. Vse to je zapisoval fonetično in z jezikovnimi opombami.« (Kuzmič 2003: 107) Zbrano gradivo mu je objavil **Karel Štrekelj** v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* med leti 1910 in 1914, pozneje (1988. leta) pa ga je zbral in uredil **Vilko Novak** ter ga izdal v knjigi z naslovom *Ljudsko izročilo Prekmurja*. Zanimiva je pravljica *Kačji cmer*, ki je neke vrste različica *Bele kače s kronico*. V prekmurski varianti je glavni književni lik kač, ki se kopa v mlaki, na bregu pa pusti svojo kožo. Brat in sestra kožo ukradeta, pozneje pa se pokaže, da ima le-ta čudežno moč, namreč kamorkoli jo položijo, tistega nikoli ne zmanjka, kač pa brez cmera umre. Tudi **Kühar** je zapisal pravljico *Madaj*, ki je identična že omenjenemu **Kračmanovemu** zapisu. Pravljica *Od bikeca Markeca* ima podoben začetek kot različice o *Petru Klepcu*, saj Markec zaradi svoje dobrote, ko pokrije vile in jih tako reši pred opeklinami, dobi čudežno moč. Po uspešno opravljenih nalogah se Markec poroči z grofovo hčerjo. Razumevanje med vilami in Prekmurci je izkazano tudi v nekaterih drugih **Küharjevih** pravljičah, saj zapiše, da je »v indašnji časaj, pòkáč já ščã dõsta logòv bilò, so sä vilã ràdã držàlà prinas« (Kühar 1988:141). V legendah in povedkah pogosto omenja Jezusa ter svetnike in njihova dobra dela za pobožne Prekmurce, nasprotno pa meni o Martinu Lutru, da »je uvidel, da razširja krivo vero, zato je dal Slovincem mir« (Kuzmič 1988: 124). S krščansko tradicijo so povezani tudi brezglavci, to so dojenčki, ki so umrli še pred krstom in jih zato niso pokopali na pokopališčih.

Tretji pomemben zbiralec prekmurskih pravljic je bil učitelj **Julij Kontler**, ki je pripravil skupaj z **Antonom Hrenom Kompoljskim** dve zbirki z naslovom *Narodne pravljice iz Prekmurja* (1923. in 1928. leta). V prvi knjigi je zbranih devetnajst zgodb, od tega tri legende (*O dobrosrčnem kovaču*, *Mali jagnjec* in *Kristuš i sv. Peter*; deloma tudi *Vražji penezi*), dve povedki (*Zakaj teče pes za zajcem* in *Kak se je ženila veverca*), druge pa so pravljice. Najbolj znana in največkrat ponatisnjena je pravljica *Slepi bratec*, katere osrednja tema je dobrota najmlajšega od treh sinov, njegova vztrajnost in poroka z grofično. Pravljica *Zakleti mlin* predstavlja zvitost

revnega prekmurskega dečka, ki pretenta vrage in jih tako prežene iz mlina, za nagrado pa dobi mlinarjevo hčer za ženo. V različicah se pogosto pojavljata pri drugih zapisovalcih pravljici *Ježek* (Janček doživi metamorfozo v ježa in nazaj) in *O treh grahih* (moška različica znamenite Andersenove pravljice *Kraljična na zrnu graha*). Tema pravljice *Hvaležni kokotek* je poroka med siromakom in kraljevo hčerjo, ki jo s svojo pretkanostjo realizira siromakov petelin. Izjemna petelinova pamet se razkrije tudi v pravljici *Od kokota*. Pogosta tema slovenskih ljudskih pravljic je spoznavanje strahu, ki je ubesedena tudi v pravljici *Strah* (Marko se ničesar ne boji, na koncu pa se ustraši vrane). Zanimiva je tudi pravljica *O začaranem vrtu* (tema zdravilnih atributov, v tej pravljici so to jabolko, hruška in voda), pri kateri je močno izražena polarizacija pozitivnih in negativnih književnih likov, ki zaradi ekstremne bipolarnosti pripelje do mogočne zmage dobrega (najmlajši sin postane kralj) nad zlim (hudobna brata zazidajo v hišo brez oken in vrat): »Če natanko poslušate, kadar piše južni veter po Goričanskem, slišite neko stokanje, ki toži. 'Joj, nama, joj! Joj, nama, joj!' To je glas dveh hudobnih bratov lažnivcev.« (Kontler, Hren 1923: 83) Pravljica *Orjak* opisuje prirojeno moč občinskega hlapca, ki odide po svetu: »To je bil v Prekmurju prvi orjak, pa tudi zadnji. Vsaj jaz nisem čul, da bi se bil narodil še kakšen.« (Kontler, Hren 1923: 87) Pravljica *Vražji penezi* nima takšnega konca kot druge pravljice s temo pogodbe med Prekmurcem in vragom, kajti kmet se z vragom ne pogodi, niti ga ne pretenta, temveč zaradi ljubezni do otrok ostane revež. V prvi knjigi so tri zgodbe napisane v prekmurščini (*Kristuš i sv. Peter*, *Kak se je ženila ververca*, *Od kokota*), ostale pa v knjižnem jeziku.

Druga knjiga *Narodnih pravljic iz Prekmurja* vsebuje devetnajst besedil, vsa so zapisana v knjižnem jeziku, med njimi so štiri legende (*Hlapček*, *Vraga je premagal*, *Kralj Vrba*, *Kmet bo, pa ne duhovnik*) in povedka (*Kralj vseh vran in gavranov*; isto povedko najdemo tudi pri Rožniku pod naslovom *Vranski kralj*). Tipično pravljичno strukturo ima pravljica *Olje mladosti*, v kateri se trije sinovi odpravijo iskat čudežni vrt, na katerem bi našli olje mladosti za ostarelega očeta. Prevara starejših sinov je razkrinkana, najmlajši pa se poroči s kraljično. V tej pravljici je prvič omenjena deklica (kraljična), »krasnejša od vseh prejšnjih. Na glavi je imela krono. Nad glavo pa je blestela stekleničica z oljem mladosti s takim sijajem kakor solnce.« (Kontler, Kompoljski 1928: 9) Najmlajši sin najde stekleničko in poljubi deklico, ki jo s poljubom zbudi iz čarnega spanja (podobnost s *Trnuljčico*). Lepa deklica, katere čelo se blešči v posebni svetlobi, pogosto je zaznamovana z bleščečo zvezdo na čelu, je pravljичni lik, ki se ponavlja tudi v drugih prekmurskih pravljicah. Nekaj je pravljic, ki so jih predhodno objavili že drugi zapisovalci in zbiratelji: *Račke*, *mravlje in čebelice*, *Tat*, *Palček*. Zanimivi sta pravljici, v katerih gre za metamorfozo kače v deklico, to sta *Gizdalinka* in *S kačo se je oženil*. V obeh pravljicah namreč mladeniča odrešita lepi deklici kačje podobe, v katero sta začarani, in se z njima poročita, konca pa se bistveno razlikujeta: v prvi pravljici pride zaradi ženine nečimrnosti ponovno do njene metamorfoze nazaj v kačo, v drugem primeru pa žena in mladenič Mižek srečno živita do konca svojih dni. Studenec s čudežno močjo, ki je omenjen že v predhodnih pravljicah, je ključnega pomena v *Vražjih plesalkah*: voda iz treh studencev (bakrenega, srebrnega in zlatega) namreč daje trem sestram nadnaravno moč, s katero lahko preplešejo vse noči s sedmimi peklenščki. Ko so studenci uničeni, so deklice pogubljene, torej sledi pravična kazen. V pravljici *Trije jajčki* gre za prevaro Ciganke, le-ta ubije lepo deklico in se izdaja zanjo, ker pa smrt ni dokončna, s pomočjo treh metamorfoz deklica prevaro

razkrije, nato se poroči z mladeničem. Pravljica z naslovom *Sirota* tematsko precej spominja na Andersenovo *Deklico z vžigalicami*, saj deklica najde svojo srečo šele v smrti, ki jo združi z mamico.

Leta 1995 je **Dušan Rešek** izdal knjigo *Brezglavjeki: zgodbe iz Prekmurja*, v katero je uvrstil tudi trinajst pravljič. Največja vrednost *Brezglavjekov* (zgodbe je Rešek zbiral med leti 1960 in 1993) je, da so besedila (pravljice, povedke) zapisana v narečju in knjižnem jeziku. Problem se odpira pri razvrščanju besedil, saj je včasih meja književnimi vrstami zelo vprašljiva. Npr. vsi drugi zbiralci in zapisovalci so zgodbe o vragu, čarovnicah in ciganih prištevali med pravljice, **Rešek** pa jih uvršča med vražljive povedke, coprniške povedke in novelistične povedke, res pa je, da je »v prekmurskih pripovedih še vrag bolj simpatičen kot čaravnice. Predvsem je simpatična njegova neumnost, saj ga prebrisani Prekmurec hitro užene.« (Rešek 1995: 11)

Pavle Rožnik, njegovo pravo ime je Palko Gal, je bil publicist in novinar, ki je med leti 1956 in 1981 izdal štiri knjige pravljič: *Okamenele kraljične* (1956), *Lepa Mankica in druge prekmurske pravljice / A szép Mankica és egyéb murántuli mesék* (1978), *Zlato mesto* (1978) in *Slepi bratec: prekmurske ljudske pripovedi* (1981). Ker se Rožnik v svojem delu zgleduje po ljudskem slovstvu, dosledno upošteva značilnosti ljudske pravljice, svobodno preinterpretira že znane pravljичne teme, ga uvrščamo med avtorje klasičnih umetnih pravljič. Pri njegovih pravljičah je izvirnost težko določati, saj gre za inačice že obravnavanih pravljič (npr. *Slepi bratec*, *Račke*, *mravlje in čebelice*, *Vranski kralj*, *Olje mladosti*, *Pastir Marcek*, *Trije jajčki*, *Ježek*, *Palček*, *S kačo se je oženil*, *Zakleti mlin*, *Zviti Martin*, *Siromakov kokot*), ki so bolj ali manj enake zapisom Matije Valjavca, Števana Kūharja, Julija Kontlerja in Antona Hrena – Kopoljskega. V nekaterih Rožnikovih pravljičah se pojavljajo teme in motivi, ki so znani iz evropske pravljичne tradicije: brata Grimm sta zapisala pravljico *Pepelka*, ki jo Rožnik objavi v spolno obrnjeni varianti pod naslovom *Pepelko* (delno se pravljica tematsko prekriva s pravljico *Zlato jabolko*), enako velja za Andersenovo pravljico *Kraljična na zrnu graha*, ki je pod naslovom *O treh grahih* zapisana v moški varianti. Ideje za nekatere pravljice je očitno dobil tudi v *Novinah*, kjer je urednik Franc Kolenc uvedel med leti 1929 in 1932 otroško rubriko, v katero so otroci pošiljali »pretežno zapise ljudskega pripovedništva. Seveda je bil urednik po poklicu duhovnik, zato ni poznal pristnih prekmurskih ljudskih pripovedi in mladi so mu pošiljali tudi znane slovenske in druge pravljice, ki so jih enostavno prepisovali iz raznih knjig in jih celo prevajali v prekmurščino, da bi bile res čim bolj 'domače'.« (Kuzmič 2003: 109) Nekatero pravljico je Rožnik sam izdal pod različnimi naslovi (npr. *Žalostna kraljična* iz istoimenske knjige je v knjigi *Slepi bratec* objavljena pod naslovom *Zlato jabolko*), kar nepreglednost avtohtonosti še povečuje. V pravljičah *Vodarček in njegova hči* ter *Osovraženi zet* zasledimo svetopisemsko temo, navezano na Mojzesa (o dojenčkovem preživetju v košari, ki jo nosi voda). Tema brezpogojne otrokove ljubezni do staršev je imenitno upodobljena v *Pravlji o soli*. Oče kralj namreč vpraša tri hčere, kako ga imajo rade: prva odgovori, da tako kot golob pšenico, druga kot hladen vetrič v poletni vročini, tretja pa kot ljudje sol. Kralju se zdi tretji odgovor neumen, zato spodi najmlajšo hčer od doma. Kraljična se poroči s kraljem iz druge dežele in le-ta povabi njenega očeta na neslano kosilo, takrat oče spozna, kaj mu je želela

povedati hči. Nekaj pravljic se navezuje na metamorfozo, ki je uspešna, če izbrani literarni lik brezpogojno izpolni naročilo (npr. potrebno je sedem let molčati, dati poljub, opraviti naloženo delo), pogosto pa se konča s poroko ali z združitvijo družine (npr. *Brat Jelenček*, *Sirota Barica*, *Črna mačka*). Vrednost Rožnikovih pravljic je predvsem v bogastvu motivov in tem, ki jih je ubesedil, četudi niso vse pravljice izvirno njegove.

Najpomembnejši ustvarjalec pravljic v Prekmurju je v zadnjih nekaj letih gotovo **Feri Lainšček**, ki je v knjigi *Mislice* (2000) objavil deset pravljic, za katere pravi, da »ne skrivajo svoje očaranosti z izročilom ljudske pravljice.« (Lainšček 2001: 5) Čeprav se zdijo Lainščkove pravljice na prvi pogled res 'ljudske', se od njih precej razlikujejo, saj je avtor povzel samo nekatere ljudske pravljичne motive (npr. dojenček v košari, ki jo rešijo iz vode – *Golobarjeva hči*, zamenjava kralja in Cigana – *Zalika in Gusti*, ljubezen med pripadnikoma različnega stanu – *Pastirska piščalka*), ki jih je svobodno preoblikoval. Literarni liki v teh pravljicah so odrasli, ki imajo imena in individualno izrisane značaje, pogosto pa so natančno izrisana tudi njihova čustva in duševno stanje. Glavne književne osebe so velikokrat ženske (npr. Angelika, Zalika, Ilonka), ki prevzamejo aktivno vlogo, saj dejavno posegajo v dogajanje. Književni prostor je v vseh pravljicah imenovan (npr. Blatograd, Monošter, Bele vode) ali pa naveden vsaj posredno (ob Muri, ob Rabi, sredi širne ravnice). Vseh deset *Mislíc* je izšlo tudi v prekmurščini, posamezne pravljice so izšle kot slikanice.

3 Zaključek

Prekmurske pravljice (ljudske in umetne) so geografsko zamejene, kajti zaradi zgodovinskih okoliščin so nastajale precej odmaknjeno od druge slovenske (folklorne) književnosti. Pravljice imajo tematski poudarek na milenarizmu, saj so glavne književne osebe zaradi svoje dobrote in spretnosti ob koncu preizkušnje bogato nagrajene, najpogosteje s poroko, ki pripomore glavnemu literarnemu liku izboljšati družbeni in ekonomski položaj. Glavni literarni liki so praviloma odrasli, ki so za nalogo (naključno) izbrani, prihajajo pa iz realnega sveta. Zanimivo je, da so predstavniki najvišjega stanu v prekmurskih pravljicah poimenovani kot grof, grofica, grofična, zelo redko predstavlja najvišji družbeni položaj kraljeva družina. Večina pravljic se veže na realne družbene in gospodarske razmere ter verovanja. Kadar imajo literarni liki imena, so ta tipično prekmurska (npr. Mankica, Mižek, Janček, Miška). Najvišjo lepoto predstavlja zlatolaska z zvezdo na čelu (v nekaterih pravljicah se »rodi« iz jajčka) in le-ta se poroči z mladeničem, ki opravi vsa dobra dela in pogumna dejanja. Med živalmi je v največ pravljicah omenjen petelin, ki ima izjemno pamet, z njo pa pripelje (v zameno za svoje življenje) gospodarja od reveža do bogataša. Metamorfoza v žival oz. še pogosteje iz živali nazaj v človeško podobo je v prekmurskih pravljicah največkrat povezana s kačo ali kačem, z jelenom in ježem. Posebnost so moški literarni liki, ki jih poznamo iz drugih pravljic v ženski varianti (Pepelko ali Pepelček, Palček, kač) ter Cigani in Ciganke, le-ti pa so vedno povezani s prevaro. Prekmurci imajo tudi dva zelo močna mladeniča, to sta Orjak in pastir Markec (tudi bikec Markec). Predmeti z nadnaravno močjo izvirajo iz domačega okolja: zdravilne kapljice rose, zdravilni

studenec, jabolko, ki vrača mladost. Pomočniki so, tako kot v ljudskih pravljicah po vsem svetu, starejši ljudje ali živali, ki v zameno za dobro dejanje (npr. zadnji kos kruha ali požirek vode, ki ga glavni literarni lik odstopi, negovanje rane) povedo junaku, kako bo uspešno opravil nalogo. Kadar nastopajo v pravljici trije sinovi ali tri hčere, vsi hkrati opravljajo nalogo ne glede na starostno razliko med njimi (npr. vsi hkrati se želijo poročiti). Neupoštevanje starostnih razlik in irealni časovni ter krajevni preskoki (potovanje, ki traja nekaj mesecev se zgodi v hipu) so prav tako stalnice, ki jih najdemo tudi v drugih pravljicah. Ob analizi prekmurskih pravljič se kaže temeljno vprašanje: »Ali res ni mogoče odkriti šifer, s katerimi bi prodrli v skrivnosti davnine, ko je človek živel v tolikšnem sožitju z naravo, ki ga je obkrožala, da med njima tako rekoč ni bilo meje in tudi ne prostorskih razdalj. Zato je vse dosegljivo, uresničljivo.« (Stanonik 1999:216). In zbiralci, zapisovalci ter ustvarjalci prekmurskih pravljič so uspeli v svojih zapisih ohraniti lepoto pokrajine med Muro in Rabo, dobroto Prekmurcev, njihovo trdo življenje, predvsem pa magičnost prekmurske ravnice.

Viri:

Kontler, Julij, Hren – Kompoljski, Anton, 1923, 1928: *Narodne pravljice iz Prekmurja* I. in II. del. Maribor: Učiteljski dom.

Krajczar, Karel (zbral in ur.), 1996: *Kralič pa lejpa Vida.: slovenske pravljice in povedke iz Porabja*. Ljubljana: Kmečki glas (Zbirka Glasovi, knj. 13).

Krajczar, Karel (zbral in ur.), 1990: *Slovenske pravljice iz Porabja*. Murska Sobota: Pomurska založba in Budimpešta: Demokratična zveza južnih Slovanov.

Kühar, Števan, 1988: *Ljudsko izročilo Prekmurja* (zbral in ur. Vilko Novak). Murska Sobota: Pomurska založba.

Lainšček, Feri, 2001: *Mislíce: deset pravljič*. Murska Sobota: Franc-Franc (Zbirka Cicibanija).

Rešek, Dušan (zbral in ur.), 1995: *Brezglavjeki: zgodbe iz Prekmurja*. Ljubljana: Kmečki glas (Zbirka Glasovi; knj. 9).

Rožnik, Pavle, 1978: *Lepa Mankica in druge prekmurske pravljice / A szép Mankica és egyéb murántúli mesék*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Rožnik, Pavle, 1956: *Okamenele kraljične*. Maribor: Obzorja.

Rožnik, Pavle, 1981: *Slepi bratec: prekmurske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Rožnik, Pavle, 1975: *Žalostna kraljična in druge prekmurske pravljice*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Valjavec, Matija, 2002: *Kračmanove pravljice* (zbral Ilja Popit). Radovljica: Didakta.

Literatura:

Goljevšček, Alenka, 1991: *Pravljice, kaj ste?* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Haramija, Dragica, 2005: Teme prekmurskih pravljič. V: *Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost*. Murska Sobota:

Kelemina, Jakob, 1997: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva z mitološkim uvodom*. Bilje: Studio Ro, Založništvo Humar.

Kroje, Monika, 1995: *Pravljica in stvarnost: odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljičah in povedkah ob primerih Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: ZRC SAZU (Zbirka ZRC).

Kuzmič, Franc, 2003: Zapisovalci prekmurskega ljudskega blaga. V: *Zbornik soboškega muzeja* 7. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota.

Matičeto, Milko, 1955: K drugi izdaji slovenskih pravljič. V: *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Novak, Vilko, 1935: Slovstveno delo Slovenske krajine. V: *Slovenska krajina: zbornik ob petnajstletnici osvobojenja*. Beltinci: Konzorcij, 34–39.

Stanonik, Marija, 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS (Zbirka Klasje).

Marko Kravos

BARVE POKRAJIN V MOJI MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Mladinska književnost je na prvi pogled zavezana izrisovanju bolj ali manj karikiranih oziroma preoblečenih antropomorfnih značajev in pedomorfnih tipov: zdaj so to Mihi ali Barbare, zdaj posplošeni očetje in mame, sestre in bratje ali policaji in podobni sleherniki. Tu so še v mimikrijo zavite živali, razne zvezdice, oblaki, marsovci pa tehnounaki, kakršni so npr. avti, vlaki, igrače, hiše; prav tako starožitne mitološke osebe: škrti, vile, čarovnice, zmaji, hudiči, strahovi in duhovi. Avtor mladinskih besedil popisuje tudi danes predvsem dogodke, ki spremljajo ali označujejo odnose med omenjenimi nastopajočimi, preko njih pa čustveni, intelektualni in psihični profil glavnega junaka, s katerim naj se bralec/ poslušalec identificira. Ustvarjalčeva domišljija, osebna izkušnja, sposobnost vživetja in sintetiziranja pa še nista vse: beseda, jezik, s katerim sestavlja svoj iluzionistični svet, odraža pojmovni svet pisatelja. Ta pa se je oblikoval v njegovem prvem otroštvu ter se v njem uskladiščil kot instrumentarij za obvladovanje življenja, za sporočanje o njem in za njegovo vsakokratno umetniško reinvenčijo.

V primarni pojmovni svet pisatelja sodi tudi pokrajina njegovega otroštva, njegov umestitveni prostor, ki predstavlja stvarno podlago njegovemu besednemu označevanju. Ker mora ustvarjalec pri pisanju za otroke jemati v obzir njihovo izkušnjsko in izrazno sposobnost oziroma dojemljivost ter ob njihovi domišljij-ski prožnosti »tipati« še v plasti nezavednega dednostnega izročila, se pri pisanju še sam vrača v elementarni svet svojega rodnega okolja: ne samo družinskega in humanega nasploh, ampak podoživlja pri tem tudi svet narave, v katerem je »spregledal«.

Mika me trditev, da je svet slovenske otroške književnosti danes mnogo bolj ozemljen, vezan na krajino, ki je domača pisatelju, kot pa se to dogaja pri slovstvu za odrasle: le ta je urbana in torej »svetovljanska« po svojem civilizacijskem modelu že vse od Prešernovega časa, zato je bolj vezana na inovativnost v estetskem in funkcionalnem smislu, opredeljuje se do umetniške tradicije kot opozicija in se polna ambicij napaja ob mednarodnih literarnih tokovih.